

Натомість в законодавстві України, в тому числі у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні», механізми вирішення відповідних проблем, на жаль, відсутні. Це змушує суб'єктів владних повноважень на місцевому рівні, знаходити самостійні шляхи розв'язання вказаних питань, причому, досить невдалі. Зокрема, у вже цитованому рішенні Київської міської ради столичний представницький орган заповнює прогалину у законодавстві і самостійно визначає, що рішення ради не нормативного характеру та рішення індивідуальної дії, як правило, набирають чинності з моменту їх прийняття.

Відсталість законодавства України у сфері доведення правових актів до відома зацікавлених осіб від норм відповідного законодавства європейських країн можна проілюструвати також наявністю у ч. 11 ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сумнівного з точки зору його обґрунтованості припису про те, що на вимогу громадян їм може бути видана копія відповідних актів органів та посадових осіб місцевого самоврядування [2]. У зв'язку з цим положенням існує ймовірність виникнення випадків, коли до відома особи не тільки не доведуть інформацію про правовий акт, інтереси якої він зачіпає, але й можуть не видати навіть його копію за зверненням цієї особи. Щоправда, з того ж таки вищенаведеного рішення Київради можна почерпнути приклад, коли органи місцевого самоврядування, «коригують» своїми правовими актами положення чинного законодавства у більш справедливому, з точки зору дотримання прав та інтересів зацікавлених осіб, напрямку. Адже відповідно до ч. 6 ст. 37 Регламенту Київради, затвердженого цим рішенням, на письмове звернення громадянина, підприємства, установи чи організації їм надається копія рішення Київради, тобто іншого варіанту поведінки ніж надати копію рішення зацікавленій особі не передбачається [4].

Підсумовуючи наведене можна зазначити, що положення чинного законодавства України у сфері набрання чинності правовими актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування нагально потребують коригування з метою усунення прогалин, неузгодженостей, приведення у відповідність до суспільних потреб. Особливої уваги потребують питання доведення до відома зацікавлених осіб актів застосування права. Зокрема, бажано законодавчо закріпити обов'язок відповідного суб'єкта владних повноважень доводити правозастосовний правовий акт до відома тієї особи, прав та інтересів яких він стосується та встановити залежність набрання правозастосовним правовим актом чинності від доведення його до відома зацікавлених осіб.

Список використаних джерел:

1. Поляков А.В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: курс лекций / А.В. Поляков. – СПб.; Издательский дом С.-Петербур. гос.ун-та, 2004. – 864 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portal.rada.gov.ua/>.
3. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб.- 2-е изд. перераб. и доп./ С.С. Алексеев. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 576 с.
4. Рішення Київської міської ради «Про Регламент Київської міської ради» від 14.07.2011 р. № 383/5770 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kmr.gov.ua/rada.asp?Id=2>.
5. Власов. В.И. Теория государства и права: Учебник для высших юридических учебных заведений и факультетов / В.И. Власов. – Ростов н/Д. : Феникс, 2002. – 512 с.
6. Юридический энциклопедический словарь. Гл. ред. А.Я.Сухарев; Ред. кол.: М.М.Богуславский, М.И.Козырь, Г.М.Маньковский и др. – М.: сов. энциклопедия, 1984 – 415 с.
7. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / Автор-упорядник В.П.Тимошук. – К. : Факт, 2003. – 496 с.

* Лагус Ірина Іванівна – завідувач відділу з конституційних питань та державного будівництва Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, здобувач Інституту законодавства Верховної Ради України, заслужений юрист України.

УДК 342.57

Юрій Мірошниченко *

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МОДЕЛІ НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовуються, виходячи з права людини вільно обирати та бути обраним, конституційно-правові моделі народного представництва, які реалізуються у виборчому процесі, функціонуванні органів влади та місцевого самоврядування. Висвітлюються також деякі політико-правові питання оптимальної взаємодії центру та регіонів.

Ключові слова: права людини, моделі народного представництва, місцеве самоврядування.

Мирошниченко Ю. Р. Конституційно-правові моделі народного представництва в контексті демократического розвитку.

Обосновываются, исходя из права человека свободно избирать и быть избранным, конституционно-правовые модели народного представительства, которые реализуются в избирательном процессе, функционировании органов власти и местного самоуправления. Освещаются также некоторые политико-правовые вопросы оптимального взаимодействия центра и регионов.

Ключевые слова: права человека, модели народного представительства, местное самоуправление.

Miroshnychenko Yu. R. Constitutional and Legal Models of the Popular Representation in the Context of Democratic Development.

The author substantiates the constitutional and legal models of the popular representation, which are realized in electoral process, functioning of the governmental and the local self-government bodies, in terms of the human right to vote and to be elected, as well as expands certain political and legal issues of the optimal interaction between the Center and the regions.

Keywords: human rights, models of the popular representation, local self-government.

Право громадян України брати участь в управлінні державними справами, всеукраїнському та місцевому референдумах, вільно обирати та бути обраним до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України) [1] може бути віднесено, як відомо, до визначальних, системоутворюючих щодо інших політичних прав і свобод людини та громадянина.

У такий спосіб конституційна норма, яка міститься в Основному Законі, закріплює, як зазначають українські правники В. Погорілко та Я. Федоренко, гарантовану «можливість для громадян України брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади та місцевого самоврядування» [15, с. 184].

Прийнято вважати, що визначальними обставинами формування конституційно-правової моделі народного представництва будь-якої країни, в тому числі й України, є: а) загальні засади суспільного розвитку, функціонування суспільства в цілому [4, с. 11-95], де менталітету та заснованій на ньому правосвідомості як «безпосередньому джерелу правопорядку та всіх правових явищ» належить визначальне місце [8, с. 247]; б) моделі формування органів влади та органів місцевого самоврядування; в) технології організації і проведення виборів та референдумів (загальнонаціональних і місцевих). Адже, як зазначав І.О. Ільїн, кожному народу як живій індивідуальності зі своєю «неповторною історією, душою та природою» відповідає «особлива, індивідуальна державна форма і конституція» [7, с. 31].

Демократичні зміни як локального, так і континентального виміру свідчать, що у процесі утвердження конституційно-правової моделі народного представництва одна із визначальних ролей належить виборчим системам. Як стверджує відомий фахівець у галузі політичних партій Дж. Сарторі, виборчі системи є сутнісною характеристикою і показником ефективності функціонування політичних систем, тоді як А. Лейпхарт вважає, що виборча система постає фундаментальним елементом представницької демократії.

Дійсно, усталені виборчі системи, організуючи та забезпечуючи народне представництво, не є ідеальними політико-правовими конструктами. Кожна з них має як свої переваги, так і недоліки. Так, однією з найбільш невдалих в країнах молоді демократії прийнято вважати британську систему відносної більшості, яка діє, як відомо, за принципом «переможець отримує все». Її основні недоліки вбачаються в тому, що вона не спроможна забезпечити ні справедливого народного представництва, ні активної участі меншості у суспільно-політичних процесах. Аналогічні факти маємо і в інших державах, коли йдеться, зокрема, про виборчу систему Австралії, двотурову систему виборів Франції, симбіоз пропорційності та відносної більшості виборчої системи Німеччини, чи т. зв. альтернативну систему багатомандатного округу, яка склалася в Ірландії [20].

Загальновідомо, що вибори в теорії конституційного права розглядаються як форма безпосередньої демократії, що дозволяє формувати представницькі органи влади та органи місцевого самоврядування. Крім того, вибори розглядаються як демократичний спосіб обрання керівництва політичних партій, громадських організацій та інших об'єднань громадян на відповідних представницьких форумах – з'їздах, конференціях, пленумах, зборах тощо [16, с. 95].

Окрім виборів і референдумів, які юридично регламентовані, в правовому полі України мають місце й інші форми безпосередньої реалізації народного суверенітету – мирні збори, мітинги, демонстрації тощо [9]. Так, ст. 39 Конституції України констатує: «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування» [1, с. 11].

Змістовні характеристики кожної із чинних моделей народного представництва обумовлюються низкою об'єктивних і суб'єктивних чинників, найголовнішими серед яких є конституційно визначений механізм забезпечення народного представництва, а також сутність обраної виборчої системи – мажоритарної, пропорційної чи змішаної. В першому випадку йдеться про норми забезпечення народовладдя, що закріплені

Основним Законом, у другому – про законодавчо визначений та легітимно закріплений порядок проведення виборів президента (глави держави), депутатів Верховної Ради України, регіональних та місцевих органів влади.

Жодна конституційно-правова модель організації та проведення виборів не спроможна забезпечити оптимального представництва в органах влади та органах місцевого самоврядування соціальних груп, суспільно-політичних об'єднань громадян – політичних партій, громадських організацій тощо. Підтвердженням цьому може слугувати, зокрема, депутатський склад Верховної Ради України, який не відтворює соціально-класову структуру сучасного українського суспільства, компонентний склад його політичної системи, інтереси громадських і політичних об'єднань громадян.

Не вдаючись у глибокий аналіз трьох основних моделей виборчих систем – мажоритарної, пропорційної та змішаної, зазначимо, що вибір тієї чи іншої з них залежить від політичної системи суспільства, суспільно-політичних традицій, рівня демократичного розвитку тощо. Як відомо, до кінця XIX століття у країнах Європи переважала виборча система абсолютної більшості з дво-, а подекуди і тритуровим порядком голосування. Лише у 1889 році в Бельгії були проведені перші на європейському континенті вибори за пропорційною виборчою системою, що дозволило не лише убезпечити від «подрібнення» політичні сили, а й забезпечити шляхом встановлення прохідного бар'єру представництво ustalених у суспільстві політичних сил, сформувати коаліційний уряд, започаткувати політичну відповідальність як нову якість парламентської діяльності.

Пропорційна виборча система з точки зору виборчого права та виборчих систем характеризується так званою анонімністю, або знеособленістю. За таких обставин виборці, як правило, основну увагу звертають не стільки на особистість, скільки на передвиборчі програми політичних партій як суб'єктів виборчого процесу, що, однак, для України є, скоріше, винятком, ніж правилом: виборці орієнтуються, переважно, на конкретну особистість – політичного чи громадського діяча, а не на програмові засади тієї політичної сили, яку вона презентує на виборах [11].

Натомість не можна нехтувати досвідом країн демократичного спрямування, де застосування пропорційної системи голосування дає позитивні результати. Так, під час виборів до Сейму 1991 року у Польщі було застосовано першопочатково регіональну пропорційну систему без обмежувального порогу з наступним її вдосконаленням у 1993 році шляхом встановлення прохідного 5% бар'єру для політичних партій і 8% для коаліцій. Зазначене дозволило не лише зменшити кількість політичних партій, представлених у парламенті, а й стабілізувати партійну систему [18].

За усього різноманіття умов, що надаються, гарантуються та реалізуються основними виборчими системами, є підстави вважати пропорційну виборчу систему найбільш вірогідною для демократичних суспільств, основними перевагами якої є:

- забезпечення справедливого представництва, коли частка голосів, поданих за партію під час виборів, максимально повно корелюється з часткою незалежних від цієї партії депутатських мандатів у парламенті;
- сприяння процесу інституалізації, артикуляції та представництву групових інтересів у суспільстві, формування консенсусної демократії;
- забезпечення значно кращого представництва жінок у національних парламентах порівняно, скажімо, з системою більшості чи двотурового голосування.

До переваг вищезазначеної системи голосування можна віднести також унеможливлення проведення повторних (додаткових) виборів, потреба в яких є атрибутивною у межах мажоритарної системи.

До недоліків пропорційної системи відносять, передусім, багатопартійне представництво у парламенті, що детермінує утворення переважно коаліційних урядів, які вважаються потенційно більш нестабільними порівняно з однопартійними урядами більшості [11].

Народне представництво в системі влади, владних повноважень в Україні забезпечується відповідно до ст. 7 Основного Закону і через місцеве самоврядування. Останнє, будучи формою народовладдя, не є складовою єдиного державного механізму. «Визнання місцевого самоврядування як однієї з основ конституційного ладу передбачає установаження децентралізованої системи управління. Це означає, що місцеве самоврядування має джерелом свого існування не державну владу, а конституційну волю народу. Як фундаментальний конституційний принцип місцеве самоврядування визнає та гарантує управлінську самостійність територіальних громад, правотворчу, правозастосувальну та правореалізаційну діяльність, спрямовану на здійснення цього принципу» [14, с. 732].

Подібну своєрідну автономність місцевого самоврядування обстоює, зокрема, В.І. Борденюк [3], пов'язуючи таку особливість із територіальною автономією у складі України – Автономною Республікою Крим: «Однією із сучасних форм місцевого самоврядування, яка слугує цілям децентралізації державної влади, – пише він, – є територіальна автономія» [3, с. 232].

Дослідження феномену місцевого самоврядування передбачає врахування змістовних характеристик і функціональних можливостей основних його моделей, а саме: англосаксонської, континентальної, змішаної і, власне, вітчизняної, яка почала формуватися ще за умов царської Росії, Радянському Союзу, в Україні як частині колишнього СРСР, та у суверенній державі нашого часу [5].

Англосаксонська модель місцевого самоврядування зобов'язана своїм походженням Великобританії, пов'язується з діяльністю муніципалітетів, які розглядаються як своєрідні автономні утворення, що здійснюють владу відповідно до функцій, покладеними на них парламентом. Правова база муніципального управління Великобританії була створена приватними і місцевими статутами, які ухвалював парламент, визначаючи у такий спосіб повноваження конкретних муніципальних органів, основи їх відносин з центральними органами влади. Лише з 1689 по 1832 рр. таких статутів, за підрахунками О.Г. Гладішева, було прийнято понад 200 [5, с. 62]. В 1835 році актом про муніципальні корпорації був визначений правовий статус 178 міст Англії й Уельсу, які мають конкретні повноваження місцевого характеру влади.

У багатьох країнах Європи діє також континентальна, або французька модель місцевого самоврядування, основні принципи якої були закладені наприкінці XVIII – на початку XIX ст. На відміну від англосаксонської, французькій моделі притаманна значно більша централізація загальнодержавного управління, що дозволяє її охарактеризувати як достатньо складну, ієрархічну піраміду влади, в межах якої діють численні агенти центральної влади на місцях. Останнє дозволяє забезпечити належний контроль центру за діяльністю місцевих органів влади.

Прикладом змішаної моделі місцевого самоврядування може послугувати Німеччина, де держава відповідно до ст. 28 Основного Закону делегує частину своїх функцій органам місцевого самоврядування. Попри відсутність у Німеччині федерального закону про місцеві органи влади, місцеві общини забезпечують контроль за всіма адміністративними функціями, за винятком тих, що законом делеговані іншим адміністративним структурам управління.

Роль і значення місцевих органів самоврядування, як європейських, так і українських (останні виникли, як відомо, ще у VII – X ст. як управління племінною общиною), тяжко переоцінити, зважаючи, насамперед, на їхню спроможність до самоорганізації, творення духу самодостатності як способу організації комунального господарства [12]. Не випадково видатний французький мислитель А. де Токвіль зазначав, що «комунальні інститути роблять для свободи те, що початкова школа для науки: вони роблять її доступною для народу, дозволяють коштувати її плоди і звикати нею користуватися. Нація може ввести у себе вільне правління і без комунальних інститутів, але у неї не буде духу свободи» [6, с. 132].

В Україні проблема формування місцевого самоуправління на нових конституційно-правових засадах є надзвичайно гострою, оскільки йдеться про модернізацію низових, первинних ланок українського суспільства, перспективи його розвитку. При цьому не можна зневажати і тією обставиною, що російська модель самоуправління завжди базувалася, так само як і нині, на принципах общинності, соборності, незалежності, справедливості, взаємодопомоги, відкритості, рівновладдя, договірності [5, с. 73]. Фактично ці ж самі засади – історично, генетично, політико-організаційно – притаманні місцевому самоуправлінню і в Україні.

Місцева влада в Україні, як відомо, не відноситься безпосередньо до державної влади, оскільки вона діє на засадах самоуправління. Звідси уявляється доцільним наголосити на протиріччі, яке і конституційно, і законодавчо є неврегульованим і пов'язується з незавершеністю реформування управлінської вертикалі «центр – регіони». Справа в тому, що в регіонах (міста, райони, області) знаходиться багато об'єктів державної власності, які, маючи стратегічне значення, централізоване фінансування з бюджету та безпосередню підпорядкованість центральним органам влади, користуються послугами місцевих соціально-комунальних служб. Зазначене породжує багато проблем і неузгоджень, передусім, нормативно-правового порядку, у тому числі в частині збору податків тощо. Часто місцеві органи самоврядування де-факто звертаються за допомогою, зокрема, фінансово-матеріальною, до державних підприємств і установ, що перебувають на їх території, однак ці питання де-юре не врегульовані. Уявляється, що окремими конституційними нормами аж ніяк тут не обійтися, що актуалізує доцільність активізації проведення вже проголошеної адміністративної реформи.

Однією з важливих форм безпосередньої демократії є також народна ініціатива, яка, за визначенням українського правознавця В.М. Шаповала, є процесом формування та підтримки з боку певної кількості громадян, які мають право голосу, вимог, результатом реалізації яких (безпосередньо народом чи парламентом) можуть бути владні рішення [19, с. 199-207]. До речі, термін «народна ініціатива» вживається і в Основних Законах зарубіжних країн, зокрема, Австрії, Угорщині, Киргизстані, Колумбії, Ліхтенштейні, Сербії, ФРН, Швейцарії тощо.

Процедура, подібна до народної ініціативи, має місце в Конституціях Франції, Албанії, Білорусії, Вірменії, Грузії, Італії, Латвії, Ліхтенштейну, Литви, Македонії, Португалії, Сербії, Словаччини, Словенії, України, ФРН (на рівні суб'єктів федерації), Хорватії, Швейцарії та ін. Йдеться про т. зв. «референдну народну ініціативу», суть якої полягає саме в тому, що референдум обов'язково призначається уповноваженим органом або посадовою особою, коли цього вимагає встановлена законом кількість громадян, що мають право голосу [13].

В сучасній Україні суб'єкт референдної народної ініціативи встановлюється, як відомо, положенням частини другої ст. 72 Конституції України у такий спосіб: «Всеукраїнський референдум оголошується за народною ініціативою за вимогою не менше трьох мільйонів громадян України, що мають право голосу» [1]. Тоді як, скажімо, у Латвії це має бути десята частина від загальної кількості виборців.

Референдуми на народною ініціативою в різних країнах можуть призначати або президент, або парламент. Передбачено також проведення референдумів і за ініціативою інших, окрім громадян, суб'єктів. В Україні інститут народної ініціативи має достатньо давні і глибокі традиції. Так, ще в Конституції УНР 1918 року передбачалося, що законопроект може бути внесений на розгляд всенародних зборів за ініціативою ста тисяч виборців.

Відтак, народна ініціатива за усіма політико-правовими відмінностями, процесуальними особливостями реалізації, в багатьох країнах світу конституційована як одна з визначальних засад забезпечення народовладдя, обов'язкова умова демократичних змін, суспільного реформування.

Деякі вчені (А. Гладишев, В. Малиновський, Ю. Сьомін та ін.) привертають увагу до принципово нового суспільного явища, що сформувалося останнім часом – місцевого товариства, під яким розуміють усю сукупність стосунків, форм взаємозв'язків між людьми, які склалися у межах певної адміністративно-територіальної одиниці (місто, район, селище, село тощо). Зрозуміло, що досягнути проблематику регіонального чи місцевого самоврядування поза з'ясуванням сутності багатоманіття зазначених стосунків, соціальних відносин у цілому як єдності економічних, духовних і політичних сфер життєдіяльності, як цілісного, системного утворення, а також різноманітних об'єктів і органів управління ними не уявляється можливим поза впорядкуванням взаємин центру і регіонів. Узагальнюючи вищевикладене, можна констатувати таке:

1. Політичні права і свободи людини слід розглядати як своєрідну вихідну клітинку реалізації народного суверенітету, тоді як народовладдя постає системоутворюючим фактором процесу осягнення та реалізації прав і свобод людини, конституційно-правовою підвалиною формування органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

2. Народне представництво в системі влади, владних повноважень є важливим засобом розвитку та здійснення народовладдя, формування правової держави та громадянського суспільства, становлення й утвердження широкої представницької демократії.

3. Народне представництво найповніше проявляється у процесі проведення виборів та референдумів, організації та політико-правовому забезпеченні регіонального та місцевого самоврядування.

4. Значущість місцевого самоврядування полягає в творенні духу індивідуальної, економічної та політичної свободи як основи розвитку не лише господарської діяльності, а й загальнодемократичних процесів у цілому, їх нормативно-правовому врегулюванні.

5. Моделі народного представництва на національному рівні формуються у кожній державі історично, є соціально обумовленими і, будучи закріпленними в Конституціях, інших нормативно-правових актах, виявляють себе як конкретні механізми політико-правового забезпечення народовладдя.

6. Конституційно-правова модель народного представництва є складним ієрархічним утворенням, елементами якого є:

– загальні засади суспільного розвитку, процеси модернізації суспільства, його функціонування як системного цілого;

– вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування як законодавчо унормований процес, «у межах якого політична воля народу безпосередньо перетворюється у владні політичні структури і державний механізм отримує необхідну демократичну легітимацію» [9, с. 328];

– правова політика держави;

– технології організації і проведення виборів та референдумів, як загальнонаціональних, так і місцевих;

– чинні форми державного правління в Україні, до яких відносяться закріплені в Основному Законі повноваження Президента та Уряду України, а також три основні форми правління – президентська, парламентська та змішана (президентсько-парламентська та парламентсько-президентська). Україна, будучи республікою зі змішаною формою правління, має такі характерні політико-правові ознаки: а) уряд формується спільно президентом і парламентом; б) уряд відповідальний як перед главою держави, так і перед парламентом; в) дуалізм виконавчої влади; г) загальнонародні і прями вибори президента; д) президент як арбітр нації та гарант Конституції України; е) обмеження щодо застосування інституту контрасигнування; ж) схвалення парламентом програми діяльності уряду [10, с. 11].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.

2. Батанов О.В. Теоретичні проблеми реформи конституційної моделі місцевого самоврядування в Україні / О.В. Батанов // Теоретико-методологічні проблеми сучасного конституціоналізму та державного управління в Україні. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2009. – С. 34-42.

3. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: Монографія / В.І. Борденюк. – К.: Парламентське вид-во, 2007. – 576 с.

4. Гавриленко І.М. Соціальний розвиток: Навч. посібник / І.М. Гавриленко, П.В. Мельник, М.П. Недюха. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2001. – 483 с.

5. Гладышев А.Г. Развитие местного сообщества: теория, методология, практика: Монография / А.Г. Гладышев. – М.: «Граница», 1999 г. – 384 с.
6. Драго Р. Административная наука / Р. Драго. – М.: Светочь, 1982. – 381 с.
7. Ильин И.А. Почему мы верим в Россию: Сочинения / И.А. Ильин. – М.: 2006. – 364 с.
8. Ильин И.А. Путь к очевидности / И.А. Ильин. – М.: Республика, 1993. – 431 с.
9. Конституция в XXI веке: сравнительно-правовое исследование: Монография / Отв. ред. В.Е. Чиркин. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 655 с.
10. Манько О.С. Конституційно-правові основи форми державного правління в Україні. Автореферат дис. ... к. ю. н. [12.00. 02]. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 16 с.
11. Недюха М.П. Виборча система України: оптимальний варіант для України? / М.П. Недюха // Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення / Матеріали засідань науково-практичного семінару з проблем виборчого законодавства України, 2011. – 263 с.
12. Недюха М.П. Соціальна самоорганізація як засіб розвитку місцевого самоврядування в Україні / М.П. Недюха, О.В. Михайлич // Віче. – 2007. – № 14 (специвипуск). – С. 7-11.
13. Оніщук М.В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики: Монография / М.В. Оніщук. – К.: Видавництво Європейського університету, 2009. – 450 с.
14. Погорілко В.Ф. Місцеве самоврядування / В.Ф. Погорілко, О.В. Батанов // Юридична енциклопедія. Т. 3. – К.: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 2001. – С. 731-732.
15. Погорілко В.Ф., Федоренко В.Л. Конституційне право України: підручник / за заг. ред. В.Л. Федоренка. – 2-ге вид., перер. і допов. / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко. – К.: Алерта: КНТ: Центр учбової літератури, 2010. – 432 с.
16. Політологічний словник: Навч. посібник / За ред. М.Ф. Головатого та О.В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.
17. Халипов В.В. Энциклопедия власти / В.В. Халипов. – М.: Академический проект; Культура, 2005. – 1056 с.
18. Харченко Л.В. Виборча система Республіки Польща: досвід для України / Л.В. Харченко // Стратегічні пріоритети: науково-аналітичний щоквартальний збірник. – 3(4). – К.: НІСД, 2007. – С. 35-40.
19. Шаповал В.Н. Сравнительное конституционное право / В.Н. Шаповал. – К.: ИД «Княгиня Ольга», 2007. – 416 с.
20. Ярош Б.О. Загальна теорія політики: Навч. посібник / Б.О. Ярош. – Луцьк: РВВ «Венса» Волинського державного університету імені Лесі Українки, 2005. – 240 с.

* Мірошниченко Юрій Романович – кандидат політичних наук, доцент кафедри конституційного, муніципального та міжнародного права юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, народний депутат України.

УДК 342(477)

Іван Мищак *

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОВЛЕННЯ МАЙНОВИХ ПРАВ РЕЛІГІЙНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ

У статті висвітлено процес формування нормативно-правової бази й охарактеризовано особливості законодавчого забезпечення відновлення майнових прав релігійних громад в Україні.

Ключові слова: нормативно-правове забезпечення, закон, майнові права, релігійні громади.

Мищак І. Н. Нормативно-правове регулювання встановлення имущественных прав религиозных общин в Украине.

В статье освещен процесс формирования нормативно-правовой базы и охарактеризованы особенности законодательного обеспечения восстановления имущественных прав религиозных общин в Украине.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение, закон, имущественные права, религиозные общины.

Myshchak I. M. Legal Regulation of Religious Communities Property Rights in Ukraine Renovation.

The article analyses the formation of the legal regulation of religious communities property rights in Ukraine and highlights legal regulation of its renovation.

Keywords: legal provisions, the law, property rights, religious community, renovation.

Здобуття Україною незалежності, розбудова її як правової та соціальної держави, орієнтація на демократичні цінності, плюралізм думок, зростання ролі громадських організацій призвели до значних